

Mag. Primož Jesenko – slavnostni govor na slavnostni prireditvi ob slovenskem kulturnem prazniku, 6. 2. 2025 – Viteška dvorana Posavskega muzeja Brežice

Spoštovani zbrani, spoštovani g. župan Ivan Molan, poslanka DZ Nataša Avšič-Bogovič, cenjeni nocojšnji prejemniki priznanj in odličij!

Viteška dvorana, najbolj reprezentančni prostor mogočne grajske stavbe na brežcu iz 12. stoletja, katere baročno poslikavo je na prelomu 17. v 18. stoletje dal urediti grof Attems, v govorcu na predvečer kulturnega praznika sproža proste asociacije.

Denimo na film *Rosenkranc in Guildenstern sta mrtva* iz leta 1990, ki ga je angleški dramatik in režiser Tom Stoppard posnel natanko tukaj, v Viteški dvorani. Ta prosta parafraza *Hamleta* je našla svoje prizorišče prav v Brežicah.

Da bi se ognil aktualistični vsebini govorov ob Prešernovem dnevu, ki jih narekuje odnos države ali lokalne skupnosti do kulture, umetnosti in njenih ustvarjalcev, bom raje vključil svoj zgodovinski, a osebni spomin, v katerem se boste nemara prepoznali tudi sami.

Katere so bile ključne točke kulturnega formiranja v Brežicah v osemdesetih in prvi polovici 90. let?

Spomini so razpršeni in luknjičavi.

Prvi, ki se utrne, je branje knjig in nastopi. Bralno kulturo in temelj marsikoga od nas je v osnovni šoli položila pronicljivo kritična Darinka Filipčič med urami slovenščine, pa nepogrešljiva Marjana Tomše v knjižnici osnovne šole, nič manj dramski krožek pod vodstvom čuječne mentorice Vere Samohod.

Pomnim redno obiskovanje razstav v Posavskem muzeju, ki predstavlja bogato dediščino posavskih gričev in ravníc. Dobro pomnim vilinsko blagost muzealke Ive Stiplovšek. Danes ni več med nami, a se zdi, kot bi bila, situacija z brežiško kulturo je z njo šla le na bolje.

Res je, da smo kasneje, že najstniki, s svojega roba Slovenije, oddaljenega od Zagreba borih 30 km, opazovali referenčna kulturna dogajanja v prvi vrsti s pogledovanjem proti Ljubljani, vendar je bližina Zagreba kot večje metropole vendarle pomenila določen kulturni vpliv.

Obiskovali smo snemanja Kviskoteke na produkcijsko vrhunski hrvaški TV, ki jih je omogočil oče sošolca Dražena, vodil je Oliver Mlakar, tu so bile vsakič tudi osebe A, B in C v igri Detekcije.

Dostop do glasbe je bil v tistem času manj samoumeven, manj samodejen, do novosti z ameriških in angleških lestvic se je bilo treba dokopati.

Zanesti se je bilo mogoče na kvaliteten radio program – še pred Valom 202 je bil v začetku devetdesetih poglavitno okno v svet glasbenih novitet zagrebški Radio 101.

V Brežicah se je leta '83 marsikdo opremil s prvo ploščo skupine Gastrbajters, predhodnikov Demolition group, z njihovo legendarno *Rade Japanci za nas*, že med njimi sta bila Goran Šalamon in Nikola Sekulović.

In predvsem: brežiška Blagovnica je v tistem času omogočala nakup LP-plošč, malih plošč in kaset, vseh od Alison Moyet, do Laibachovega Opus Dei.

Analogni, pred-digitalni čas med leti '85 in '93 je bil poln vsega tega.

Ko sem obiskoval osnovno šolo in gimnazijo v Brežicah, je bilo možnosti za raziskovanja in prehajanja mej obilo.

Cela vrsta ustvarjalcev, ki izvirajo iz Brežic, to potrjuje.

Med likovniki je iz brežiškega konca izšla Alenka Gerlovič, še v osnovni šoli smo se navduševali nad ilustracijami Kamile Volčanšek v Pionirskem listu. Miroslav Kugler je bil cenjen portretist. Grafike, slike in linoreze Vlada Cedilnika najdemo v marsikaterem domu, tudi širše.

Če preidemo v polje gledališča:

Igralec Rado Pavalec, Brežičan, je igral v mariborskem teatru. Slavko Cerjak je pustil razločno sled v Mestnem gledališču ljubljanskem; skupaj smo pripravili satirični projekt *Grenlandska noč*. Grenlandija je danes ponovno stvar javne debate, a v povsem drugem kontekstu, novembra 2004 je šlo za razprtije s Hrvati.

Sledila je nova generacija s filmi »sosed« Saša Podgorška, pozneje Leeloojamais, tudi Nuša Derenda. Pa Matej Filipčič, sicer arhitekt in scenograf, ki je po igranju v ljubljanskem Gleju začel režirati lastne predstave in nato državne proslave. Svojo priložnost je našel tam, in s tem pokazal na relativnost pojmov, kaj je center in kaj margina.

Danes streže sodobnim muzealskim zahtevam v Posavskem muzeju Alenka Černelič Krošelj, s svojo ekipo.

In naprej: tu je vrhunski imitator in pevec, izvorno dramski igralec Klemen Slakonja. Prav tako satirik in voditelj Jure Godler. Slakonja se bolj kot v stalnih ansambelskih kontekstih najde v samostojnem ustvarjanju. In uspeva v medijski sferi brez dinastičnih povezav. Kar v Sloveniji ni od muh.

Zelo podobno velja tudi za Saro Dirnbek, unikatno dramsko igralko, ki izhaja iz Pišec in prav danes povezuje naš večer.

Ni mogoče imenovati vseh, veliko jih je. Z gotovostjo pa je fundament za njihove dosežke na polju kulture in umetnosti zastavila brežiška hemisfera.

Kaj je specifika ustvarjalcev, ki prestopijo meje, ki v nekem trenutku presežejo svoj poklic? Med gledališčniki, s katerimi sem se ukvarjal, so posebej zanimiva prav drzna prizadevanja dramaturgov, igralcev in režiserjev, ki so ustanavljali svoje odre in odpirali nove prostore, oblikovali nove odrske estetike (denimo B. Baranovič, D. Ahačič, L. Filipič, H. Grün, B. Štih, V. Taufer, D. Z. Frey, M. Štern, A. Pirjevec, T. Janežič, B. Novakovič). Vsi so uspeli v svojem času seči onkraj in premikati meje, idejne – estetske – organizacijske, v dobro vsega gledališkega in kulturnega prizorišča.

Posamezniki tega kova, s svojo idejo, so intrigantni. Kar nikoli ni nenevarno.

Človek kulturo »živi«, ali pa je ne. Pri čemer ne govorim o kulturi v pomenu umetnosti, ampak tudi vsakdanjega življenja.

Vzrok za praznik kulture, po katerem Slovenci med narodi izstopamo, je v resnici sila preprost: »Kultura je znanje, ki se ga ni treba zapomniti. Teče spontano.« – kot pravi starogrški modrec Diogen.

V tem smislu se je od časov stare Grčije do danes spremenilo presneto malo.

Hvala za pozornost!